

DOI: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-6-70-42>

УДК 330.5:332.3

Стеців І.С.

Національний університет «Львівська політехніка»

Стеців І.І.

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ОПТИМІЗАЦІЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Анотація. У статті розглянуто питання оптимізації діяльності лісового господарства України, досліджено стан та проблеми його функціонування. Здійснено аналіз впливу чинників на стан лісового господарства в Україні, встановлено, що найвагомішим чинником що сприяє незаконному самовільному вирубуванню лісу є відсутність системного підходу до контролю на державному рівні, і як наслідок на рівні підприємства. Виявлено погіршення показників стану основних засобів та відсутність стовідсоткового охоплення чипуванням деревини по аналізованих 23-ох обласних управліннях лісових господарств України. Запропоновано заходи щодо оптимізації діяльності лісового господарства України із врахуванням комплексного матричного підходу щодо впорядкування законодавства по контролю діяльності лісових господарств та його документального оформлення; оновлення основних засобів; закупівлі чипів у вітчизняного виробника та покращення умов праці працівників.

Ключові слова: лісове господарство України, основні засоби, чипування, контроль, комплексний матричний підхід, оптимізація діяльності.

Stetsiv Irina

National University "Lviv Polytechnic"

Stetsiv Ihor

Lviv State University of Life Safety

OPTIMIZATION OF THE ACTIVITIES OF FORESTRY ENTERPRISES OF UKRAINE: PROBLEMS AND WAYS OF THEIR SOLUTION

Summary. The article deals with questions of optimization of forestry activity in Ukraine, the state and problems of its functioning are investigated. An analysis of the factors' impact on the state of forestry in Ukraine has been made that the most important factor contributing to illegal unauthorized logging is the lack of a systemic approach to control at the state level and as a consequence at the enterprise level. In order to identify and assess the main problems of forestry activities, 23 regional forest management departments of Ukraine, including 304 state-owned enterprises, have been surveyed. In the course of the express assessment, which was focused not on the study of labor, labor and working conditions, the deterioration of the indicators of the state of fixed assets, characterized by a negative impact on labor productivity and overall activity, and also found that today there is not one hundred percent coverage by chipping wood by of all analyzed forests in Ukraine, and one of the factors influencing such a state of affairs is the lack of financing. It is revealed that an important indirect factor of influence on the state of forestry in Ukraine is the level of unemployment and welfare of the population, positive changes which, along with the implementation of the measures proposed by us, will promote optimization of forestry activities. The measures for optimization of forestry activity of Ukraine are proposed taking into account the complex matrix approach in order to regulate the legislation on forestry activities and documentary registration thereof; renewal of fixed assets; purchases of chips from a domestic manufacturer and improvement of working conditions of employees.

Keywords: forestry of Ukraine, fixed assets, chipping, control, integrated matrix approach, optimization of activity.

Постановка проблеми. Лісове господарство завжди мало велике значення для національної економіки та природних умов України. Хоча Україну відносять до малолісних держав, (площа лісів України становить близько 10 млн. га [1]), проте понад 3 млн. куб. м деревини (у вартісному виразі цей обсяг становить 20-25% від загального обсягу її експорту) щорічно експортується в європейські країни за цінами, які на 30-40% нижчі за середньосвітові [2]. Вищенаведене призвело до надмірного зростання попиту на деревину на зовнішньому та внутрішньому ринку та зумовило виникнення такої серйозної проблеми лісового господарства як самовільні вирубування, які призводять до негативних соціально-економічних та екологічних наслідків. Розміри цієї проблеми неухильно зростають з року в рік,

що призводить до значних матеріальних збитків нанесених державній економіці та створює передумови для зниження екологічної безпеки країни. Окрім цього особливої уваги потребує стан самих лісових господарств України та їх вплив на ефективність діяльності, що обумовило необхідність подальшого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам стану лісового господарства присвячено праці багатьох науковців, серед яких Борис М.О., Борис Н.К., Букатюк У.О., Левченко Ю.О., Мельник П.В., Навроцький В.О., Немілоствий В.О., Розовській Б.Г., Рябов О.А., Семчик В.І., Титовата Н.І. та інші. В основному їх увагу зосереджено на самовільному вирубуванню лісів самими громадянами для власних потреб та крадіжками лісу з метою отримання

прибутку. За інформацією Держлісагенства тільки у 2017 році у лісовому фонді лісогосподарських підприємств, які підпорядковані цьому відомству (це приблизно 2/3 лісів України), було виявлено 7 тис. випадків здійснення незаконних рубок, під час яких заготовлено близько 26 тис. м³ лісоматеріалів. Загальна сума заподіяної шкоди державі становила близько 157,5 млн. гривень [3]. Поряд з цим, недостатньо висвітленими залишаються питання оптимізації діяльності лісового господарства, а саме комплексного підходу до вирішення існуючих проблем.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Метою дослідження є розроблення заходів щодо оптимізації діяльності лісового господарства як запоруки збереження природних ресурсів України. Виходячи з поставленої мети, визначено такі завдання: проаналізувати стан та проблеми функціонування лісового господарства в Україні; здійснити аналіз впливу чинників на стан лісового господарства в Україні; запропонувати заходи щодо оптимізації діяльності лісового господарства України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Огляд літературних джерел дає підстави вважати, що самовільне вирубування лісу, як одна з екологічних, соціальних та економічних проблем має такі три типи незаконної вирубки лісу:

- самовільна вирубка, яка здійснена громадянами для власних потреб;
- самовільна вирубка, здійснена громадянами і підприємствами для продажу чи переробки заготовленої деревини (головною причиною, яких як вказують вчені являється бідність людей та безробіття [4, с. 135]);
- вирубка, яка проводиться на основі дозволевних документів, але з грубими порушеннями дозволених правил. До таких порушень відносяться рубки на площі, яка перевищує дозволена (включаючи рубки за межами відведених лісосік), отримання залишків деревини при неякісному відводі і таксації лісосік, заготівля деревини в більшому обсязі або дерев кращої якості при неправильному проведенні вибіркових рубок, заготівля кращої деревини під виглядом догляду за лісами чи проведенні санітарних рубок [5, с. 184].

На наш погляд, при вирішенні даних проблеми особливої уваги потребує питання вирубки, яка проводиться на основі дозвільних документів, але з грубими порушеннями дозволених правил.

Проведене нами дослідження функціонування лісових господарств в Україні дає підстави виокремити наступні економічні та соціальні чинники самовільного незаконного вирубування лісу в Україні:

- низький рівень соціально-економічного розвитку громадян України;
- недорозвиненість ринку лісоматеріалів, тобто відсутність єдиних правил по збуту деревини;
- функціонування нелегальних пилорам, які є споживачами незаконного вирубування лісу;
- високий попит на деревину на зовнішньому та внутрішньому ринку;
- відсутність системного підходу до контролю на державному рівні;
- високі прибутки від незаконного зрубівання лісу та високий попит на нього.

Для встановлення найвагоміших чинників впливу на самовільне незаконне вирубування лісу нами проведено опитування провідних спеціалістів лісових господарств України, що можуть виступати експертами у даних питаннях.

Загалом експертне оцінювання мало вигляд анкети, де кожен експерт мав можливість оцінити на основі власного досвіду чинники впливу на самовільне незаконне вирубування лісу за 6-ох бальною шкалою, де в 1 бал оцінюється найменший можливий негативний вплив чинника, а в 6 балів – найбільший.

Опитуванням було охоплено 23 обласних управлінь лісових господарств України. Результати проведеного опитування згруповані у таблиці 1.

На основі проведеного дослідження нами виведено рейтинг чинників впливу на самовільне незаконне вирубування лісу, що відображено у таблиці 2.

Проведене дослідження дає підстави констатувати, що найвагомішим чинником що сприяє незаконному самовільному вирубуванню лісу є відсутність системного підходу до контролю на державному рівні, що потребує особливої уваги.

Хоча незаконне вирубування контролюються КК України, статтею 246 «Незаконна порубка лісу» [6], і законодавством посилено ступінь відповідальності та збільшено штрафи за незаконну порубку лісу, проте відповідальність несуть далеко не всі, а лісовози, які економлять паливо, руйнують дороги. Окрім економічних та соціальних наслідків незаконного вирубування лісів існують і екологічні, зокрема такі як виникнення паводків, ураганів та інших стихійних лих.

Окрім цього незаконне вирубування несе значні втрати і для самих підприємств лісового господарства. Як наслідок їх фінансово-економічний стан з року в рік лише погіршується.

З метою виявлення та оцінки основних проблем діяльності лісових господарств нами проведено дослідження лісогосподарських підприємств України, що знаходяться у підпорядкуванні вищенаведеним управлінням лісових господарств. Загалом дослідженням охоплено 304 державних підприємства із 23 областей України. Експрес оцінювання було сконцентроване на дослідженні предметів праці, засобів праці та умов праці.

Дослідження засобів праці передбачало оцінювання стану основних засобів та виражалось аналізом показників їх зношення. Зокрема, у ході дослідження було виведено середні коефіцієнти зносу основних засобів за 2017-2018 рр. по кожному лісовому господарству, що відображено на рис. 1.

Найбільші показники зносу основних засобів виявлено по Запорізькій та Херсонській області. Середній коефіцієнт зносу у 2017 р. становить 0,74 та 0,71 відповідно та на кінець 2018 року зріс до 0,75, що є негативною характеристикою стану лісового господарства. Досить високими є показники по Кіровоградському лісовому господарству (середній коефіцієнт зносу основних засобів становить 0,72 у 2017 р.), проте спостерігаються позитивні зміни (0,70 у 2018 р.). Найнижчі показники зносу основних засобів по Україні виявлено у Вінницькій області. У 2017 році середній показник по Вінницькому лісовому господарству становив 0,47, проте у 2018 році зріс до 0,5. Поряд з цим низькими є показники зносу основних засобів

Таблиця 1

Експертна оцінка вагомості чинників впливу на самовільне незаконне вирубування лісу

Чинники впливу на самовільне незаконне вирубування лісу Експерти управлінь лісових господарств	Низький рівень соціально-економічного розвитку населення	Відсутність єдиних правил по збуту деревини	Функціонування нелегальних пилорам	Високий попит на деревину	Відсутність системного підходу до контролю на державному рівні	Високі прибутки від незаконного зрубання
1	2	3	4	5	6	7
1. Київське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	3	2	6	5	4
2. Волинське ОУЛМГ	2	1	3	5	6	4
3. Дніпропетровське обласне управління	1	4	2	3	6	5
4. Житомирське обласне управління лісового та мисливського господарства	3	1	2	4	6	5
5. Запорізьке обласне управління лісового та мисливського господарства	1	2	5	3	6	4
6. Івано-Франківське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	1	4	3	6	5
7. Луганське обласне управління лісового та мисливського господарства	3	5	1	2	4	6
8. Львівське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	3	1	4	6	5
9. Миколаївське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	6	2	3	5	4
10. Одеське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	4	3	1	6	5
11. Полтавське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	4	2	6	3	5
12. Рівненське обласне управління лісового та мисливського господарства	3	1	2	4	6	5
13. Сумське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	5	1	3	6	4
14. Тернопільське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	4	3	2	5	6
15. Харківське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	5	2	4	6	3
16. Херсонське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	3	1	4	6	5
17. Хмельницьке обласне управління лісового та мисливського господарства	3	2	4	1	5	6
18. Черкаське обласне управління лісового та мисливського господарства	1	2	5	3	6	4
19. Чернівецьке обласне управління лісового та мисливського господарства	1	4	2	3	6	5
20. Чернігівське обласне управління лісового та мисливського господарства	3	5	1	2	6	4
21. Вінницьке обласне управління лісового та мисливського господарства	3	4	2	1	5	6
22. Кіровоградське обласне управління лісового та мисливського господарства	6	1	3	2	4	5
23. Закарпатське обласне управління лісового та мисливського господарства	2	1	4	3	6	5
Разом балів	47	71	57	72	126	110

Джерело: розроблено авторами на основі експертного опитування

Рейтинг чинників впливу на систему контролю

Чинники впливу на самовільне незаконне вирубування лісу	Кількість балів за оцінками експертів
– відсутність системного підходу до контролю на державному рівні	126
– високі прибутки від незаконного зрубання	110
– високий попит на деревину	72
– відсутність єдиних правил по збуту деревини	71
– функціонування нелегальних пилорам	57
– низький рівень соціально-економічного розвитку населення	47

Джерело: розроблено авторами на основі проведеного дослідження

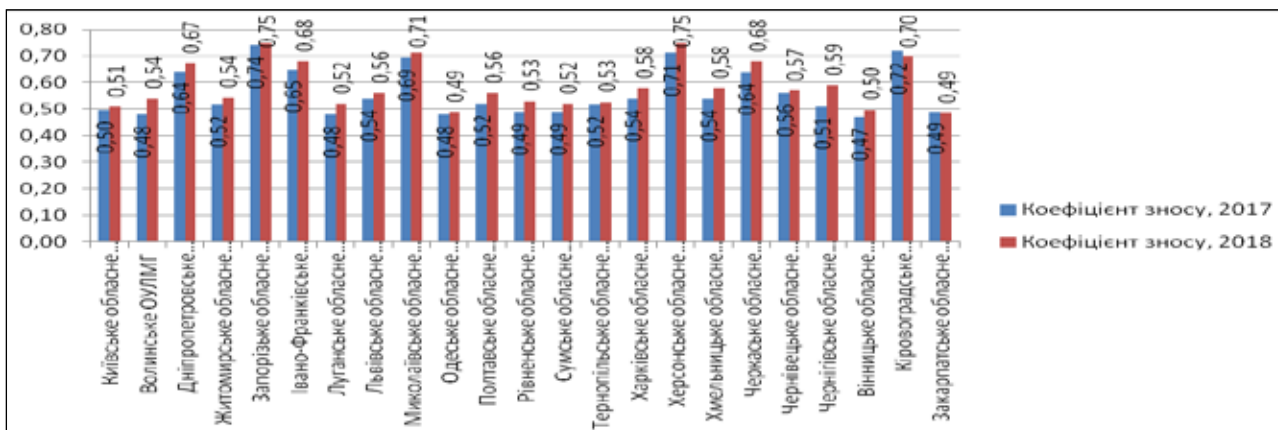

Рис. 1. Середні коефіцієнти зносу основних засобів лісгосподарських підприємств України за 2017-2018 рр.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

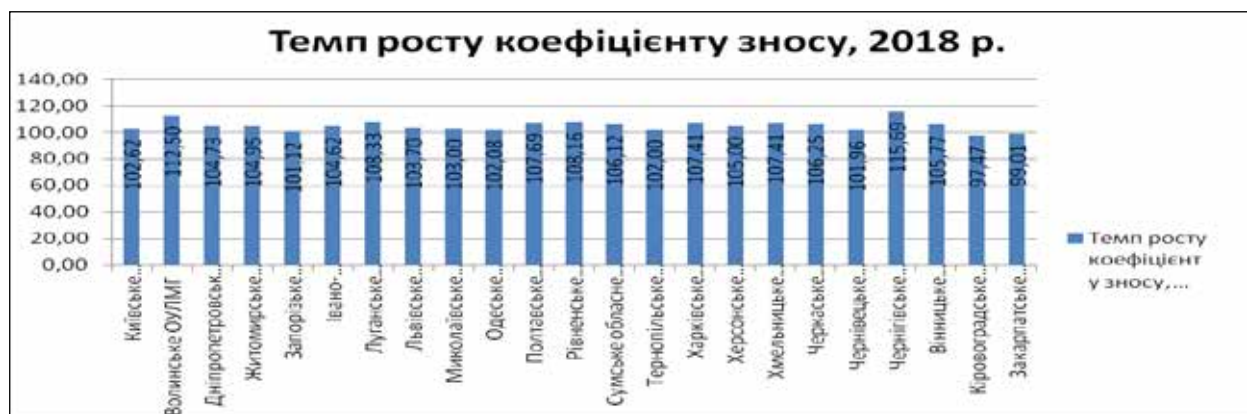

Рис. 2. Темп росту коефіцієнтів зносу основних засобів лісових господарств України, 2018 р.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

у Закарпатській області, де у окремих лісових господарств спостерігається їх позитивне зниження. Зокрема показник зносу ДП «Великоберезнянського ЛП» у 2017 році становив 0,37 та у 2018 знизився до 0,36, ДП «Берегівського ЛП» у 2017 році становив 0,35 та у 2018 зріс лише до 0,38, ДП «Бичківського ЛП» у 2017 році становив 0,38 та 2018 знизився до 0,37. Середній показник по області становив 0,49 та зберігав таку тенденцію у 2018 р.

Аналіз темпів зростання середніх показників зносу свідчить про загальну негативну тенденцію у змінах стану основних засобів лісових господарств (див. рис. 2).

Для дослідження впливу основних засобів на умови праці лісових господарств нами проведено

розрахунок фондоозброєності, що характеризує забезпеченість робітників обладнанням. У ході проведеного дослідження виявлено, що високі темпи росту фондоозброєності лісових господарств Луганської та Полтавської областей України обумовлені зростанням показників звільнених працівників у аналізованому періоді, тоді як високі темпи росту фондоозброєності по Вінницькій та Закарпатській областях обумовлені збільшенням величини основних засобів (див. рис. 3).

Вищевказане доводить необхідність покращення стану основних засобів та потребує застосування комплексного підходу до реалізації заходів по її оптимізації, що дасть позитивний вплив на діяльність лісових господарств України.

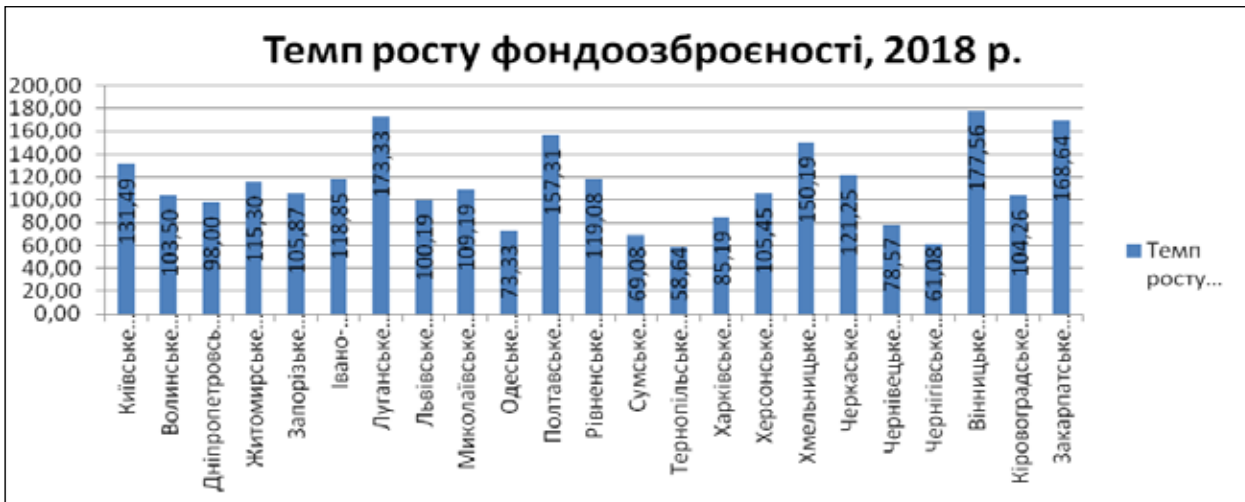

Рис. 3. Темпи росту фондоозброєності лісових господарств України, 2018 р.

Джерело: розроблено авторами за даними [2]

Таблиця 3

Матриця заходів оптимізації лісового господарства України

Рівні оптимізації / Об'єкти оптимізації	Державний рівень	Рівень підприємства	Очікуваний ефект
Оптимізація законодавства	1. Пришвидження процесу запровадження Єдиної інформаційної системи у сфері обігу деревини, передбаченої законопроектом № 9504 2. Удосконалення «Закону збереження українських лісів та запобігання незаконному вивезенню необроблених лісоматеріалів», шляхом збільшення розмірів штрафів. 3. Удосконалення «Закону про посилення покарання за незаконні порубки та функціонування нелегальних пилорам в Україні».	Внутрішні документи (запровадження методологічних карт контролю вирубання деревини[7])	Посилення контролю шляхом зростання величини штрафних санкцій за незаконне вирубування лісу; посилення впливу соціальної складової шляхом оптимізації системи контролю та автоматизації контролюючої функції лісника, як неупередженого виконавця; сертифікація походження деревини.
Оптимізація предметів праці	Дотації вітчизняним виробникам чипів	Закупівля чипів у вітчизняного виробника	Зменшення витрат на одиницю продукції у порівнянні із залученням закордонних постачальників та охоплення процедурою чипування більшої кількості деревини у межах виділених бюджетом коштів
Оптимізація засобів праці	Реструктуризація державного фінансування	Оновлення основних засобів	Використання економії по витратах на оплату праці робітників, що займаються виконанням фізично важких робіт вручну (погрузка деревини) на придбання обладнання
Оптимізація умов праці	Пільги працівникам	Створення сприятливих умов праці	Підвищення працездатності людей на підприємстві та збереження їх здоров'я, зростання показників комфорту, що сприятиме бажанню працювати краще.

Джерело: розроблено авторами на основі проведеного дослідження

Дослідження предметів праці базувалось на вивчені недоліків у процесі чипування деревини. Зокрема встановлено, що на сьогодні відсутнє стовідсоткове охоплення чипуванням деревини по усіх аналізованих лісових господарствах

України. Одним із чинників впливу на такий стан речей є недостатність фінансування.

На наш погляд, вирішення поставлених завдань повинно базуватися на засадах матричного підходу до оптимізації діяльності лісового госпо-

дарства України. Реалізація такого підходу можлива у межах взаємодії таких елементів як рівні оптимізації та об'єкти оптимізації, що відображено у таблиці 3.

Окрім цього вважаємо за необхідне зауважити, що важливим непрямими фактором впливу на стан лісового господарства в Україні є рівень безробіття та добробут населення, позитивні зміни яких поряд із реалізацією запропонованих нами заходів сприятимуть оптимізації діяльності лісових господарств.

Висновки з проведеного дослідження. Реалізація матриці запропонованих заходів по оптимізації діяльності лісових господарств України, а саме впорядкування законодавства щодо контролю діяльності лісових господарств та його документального оформлення, оновлення основних засобів, закупівля чипів у вітчизняного виробника та покращення умов праці працівників дозволить покращити стан лісового господарства України та сприятиме збереженню вітчизняних лісових насаджень та покращенню екологічної ситуації в Україні.

Список літератури:

1. Немілоствий В.О. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про встановлення ставок вивізного (експортного) мита на деревину» реєстр. № 357. URL: <http://l2u.su/qcdw> (дата звернення: 30.03.2019).
2. Лісове господарство України. URL: <http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/> (дата звернення: 19.06.2019).
3. Букатюк У. Контрабанда лісу. Чому не законно вирубують ліс та як це хочуть змінити. URL: <https://cutt.ly/JeYqcW> (дата звернення: 05.04.2019).
4. Левченко Ю.О. Незаконна порубка лісу. Фактори детермінації та способи їх усунення. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/37.pdf (дата звернення: 05.04.2019).
5. Борис М., Борис Н. Еколого-економічні та соціальні проблеми зумовлені неефективним і несталим веденням лісового господарства. URL: <https://cutt.ly/qeYent> (дата звернення: 29.03.2019).
6. Кримінальний кодекс України. Стаття 246. Незаконна порубка або незаконне перевезення, зберігання, збут лісу. URL: http://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-246.htm (дата звернення: 05.04.2019).
7. Стеців І.І., Стеців Р.І., Рудницький В.С. Організація обліку, контролю та аналізу : навч.-наочн. посібник. Львівська комерційна академія, 2010. 316 с.

References:

1. Nemilostiviy V.O. Poiasniuvalna zapyska do proektu Zakonu Ukrainy "Pro vstanovlennia stavok vyviznoho (eksportnoho) myta na derevynu" reistr. № 357 [Explanatory note to the draft Law of Ukraine "On the establishment of export/import duty rates for wood"]. URL: <http://l2u.su/qcdw> (accessed: 30.03.2019).
2. Lisove hospodarstvo Ukrainy [Forestry of Ukraine]. URL: <http://dkg.kmu.gov.ua/forest/control/uk/> (accessed: 19.06.2019).
3. Bukatiuk U. Kontrabanda lisu. Chomu ne zakonno vyrubuiut lis ta yak tse khochut zminyty [Contraband of the forest. Why do not legally cut down the forest and how it wants to change]. URL: <https://cutt.ly/JeYqcW> (accessed: 05.04.2019).
4. Levchenko Yu.O. Nezakonna porubka lisu. Faktory determinatsii ta sposoby yikh usunennia [Illegal felling of the forest. Determination factors and ways to eliminate them]. URL: http://lsej.org.ua/4_2018/37.pdf (accessed: 05.04.2019).
5. Borys M., Borys N. Ekoloho-ekonomichni ta sotsialni problemy zumovleni neefektyvnyim i nestalym vedenniam lisovoho hospodarstva [Ecological-economic and social problems are caused by inefficient and unsustainable forest management]. URL: <https://cutt.ly/qeYent> (accessed: 29.03.2019).
6. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. Stattia 246. Nezakonna porubka abo nezakonne perevezennia, zberihannia, zbut lisu [Illegal felling or illegal transportation, storage, sale of forests]. URL: http://kodeksy.com.ua/kriminal_nij_kodeks_ukraini/statja-246.htm (accessed: 05.04.2019).
7. Stetsiv I.I., Stetsiv R.I., Rudnytskyi V.S. (2010). Orhanizatsiia obliku, kontroliu ta analizu : navch.-naochn. posibnyk [Organization of accounting, control and analysis: curriculum vitae. manual]. Lvivska komertsiiina akademiia.